

ČETVRTI IZRAELSKO-ARAPSKI RAT

U ovom članku general Bofr¹ analizira ukratko i iznosi svoje poglede na izraelsko-arapski sukob oktobra 1973. godine, dajući akcenat na odnos snaga, sredstava i sam način vođenja borbenih dejstava na bliskoistočnom ratištu.

U uvodnom delu general Bofr ističe da su šestogodišnja izraelska okupacija teritorija osvojenih u ratu 1967. i njihovo prisvajanje morali da izazovu vojno reagovanje Egipćana i Sirijaca, koji se nisu mogli pomiriti sa tim oduzimanjem svojih teritorija. Ovakvo reagovanje Arapa bilo je neizbežno i sa političke i sa vojne tačke gledišta, jer su armije Egipta i Izraela, živeći šest godina u zoni fronta, u objektima poljske fortifikacije, bile stalno mobilisane i u pripravnosti, pa su neodoljivo osećale potrebu za akcijom i za odmeravanjem snaga sa protivnikom. Autor ističe da se operativna zamisao, koju je još pre nekoliko godina dao u glavnim crtama sam predsednik El Sadat, sastojala u suštini od jedne ograničene vojne akcije, čiji je cilj isključivo bio povraćaj okupirane

teritorije i koja se zadovoljavala ograničenim ciljevima s one strane linija prekida vatre; trebalo je borbu pokazati da su arapske armije postale operativno sposobne i da predstavljaju opasnog protivnika za Izrael. Ova operacija sa ograničenim ciljevima, prema mišljenju autora, svodila se na davanje dokaza o vrednosti arapskih armija i bila je ozbiljno političko upozorenje Izraelu, koje je trebalo da ga navede da se odrekne svoje politike teritorijalnog širenja i da pristane na ustupke. Politička situacija na Bliskom istoku, potpuno ukočena već šest godina, time bi počela da se otkravljuje.

Zatim general Bofr iznosi osnovne operativnog plana i snage kojima su raspolagale obe strane. Pri tome ističe da je krajem 1972. general Ismaili naimenovan za glavnog komandanta međusavezničkih arapskih zemalja. Pripreme počete još 1970. godine znatno su ubrzane početkom 1973. Tokom leta iste godine određen je 6. oktobar kao dan početka borbenih dejstava. Taj datum je odabran zato jer je tada najpovoljnija vodena struja u Sueckom kanalu i najbolja noćna vidljivost (pun mesec).

Kako je borbena dejstva trebalo otpočeti, i na sinajskom i na sirijском frontu, savlađivanjem prepreka (Sueckog kanala na jugu i

¹ U francuskom časopisu *Forces armées françaises*, januar - februar 1974. god. objavljen je članak francuskog armijskog generala i poznatog vojnog teoretičara A. Bofra (A. Beaufre) pod naslovom *La quatrième guerre israélo-arabe*.

širokih protivtenkovskih rovova na severu), izbor vremena »Č« postavlja je veoma osetljiv problem: Egipćani su želeli da napadnu pri kraju dana kako bi iskoristili skori nallazak noći (mraka), dok su Sirijci želeli da napadnu izjutra, kako bi imali sunce za leđima. Da bi se ostvarilo iznenađenje, oba napada trebalo je da počnu istovremeno. Stoga je nađeno prilično malo zadovoljavajuće rešenje: vreme »Č« je određeno za 14 časova. Ako je ovo vreme bilo prihvatljivo za Egipćane, ono je, po mišljenju autora, za Sirijce bilo vrlo nepovoljno jer je trebalo da se bore sa suncem u očima, što će biti jedan od uzroka velikih gubitaka u tenkovima koje će oni pretrpeti.

Shodno opštoj koncepciji, operacija je trebalo da bude ograničena po prostoru, a što je moguće duža po vremenu trajanja, s obzirom na to da Izraelci nisu bili pripremljeni za dugotrajan rat i za podnošenje velikih gubitaka. Postojala je i verovatnoća da dođe do prilično brzog prekida vatre koji bi nametnule velike sile ili Organizacija ujedinjenih nacija. Ta eventualnost išla bi u prilog Arapima, jer bi im omogućila da pruže samo kratkotrajan otpor. Najvažnije je bilo da se izbegne izlaganje bokova manevrima izraelskih jedinica, koji bi mogli da postanu, kao 1967. godine, ubrzo odlučujući.

Trebalo je, dakle, biti vrlo oprezan, tako da se iskoristi odbrambena moć savremenog naoružanja korišćenjem gustih i neprekidnih frontova, kao i da se izbegava da se rizičnim manevrima upadne u izraelsku »zamku« manevarskog rata, za koju arapske armije nisu bile još potpuno pripremljene.

U okviru takve koncepcije, operacija je trebalo da obuhvati tri faze. U prvoj fazi, opšti istovremeni

napad, pri čemu bi težište avijacijske podrške bilo usmereno snagama na sirijskom frontu. U drugoj fazi, težište borbenih dejstava bi se prenelo na egipatski front, koji bi se po mogućnosti protezao do planinskih tesnaca istočno od Sueckog kanala. U eventualno trećoj fazi, težište borbenih dejstava bi se opet prenelo na sirijski front.

Autor ističe da su borbeni efekti zaraćenih strana bili ovako raspoređeni:

a) Izraelske snage

Izrael je raspolagao sa 34—36 brigada, od čega su polovinu sačinjavale oklopne jedinice, a ostalo su bile mehanizovane, pešadijske i padobranske. Ove snage bile su raspoređene ovako:

— severna zona: jedna trećina snaga (12 brigada ili otprilike 4 divizije);

— južna zona: (Sinaj i Suecki kanal): druga trećina, odnosno 12 brigada, od kojih samo 3 na liniji kanala;

— u centru: preostala trećina u rezervi, bez 2 brigade odvojene za obezbeđenje na reci Jordanu, frontom prema Jordanu.

b) Arapske snage

Kod arapske strane, sledeće snage su bile brižljivo opremljene i osposobljene za ofanzivna borben dejstva:

— *Sirija* je raspolagala sa 5 divizija, od kojih su 2 bile oklopne, i nekoliko brigada različitog sastava. Ove snage su mogle biti ojačane iračkim, jordanskim, saudijskim i marokanskim kontingentima.

— *Egipat* je raspolagao sa 11 divizija, od kojih 5 pešadijskih, 3 o-

klopne i 3 mehanizovane; osim toga, sa 6 brigada u jačini 3 divizije (dve oklopne, dve pešadijske i dve padobranske), što predstavlja ukupnu jačinu od 14 divizija. Ove snage mogle su da budu ojačane mobilizacijom narodne milicije i rezervi, kao i kontingentima savezničkih arapskih zemalja.

Autor konstatuje da je odnos snaga na sirijskom i egipatskom frontu bio veoma nejednak. Dok su na Golanu snage četiri izraelske divizije suprotstavljene snagama pet sirijskih divizija, dotle su na Suecu snage četiri izraelske divizije, a najviše osam divizija, imale protiv sebe četrnaest egipatskih divizija.

Isto tako, u vazduhoplovnim snagama (300—400 izraelskih borbenih aviona, 200 sirijskih i 300 egipatskih) Arapi su imali neznatnu brojnu nadmoćnost, koja je bila kompenzirana velikom kvalitativnom nadmoćnošću izraelske avijacije. Međutim, bilo je teško uništiti arapsku avijaciju na zemlji pošto je bila raspoređena po velikoj dubini i brižljivo zaklonjena i zaštićena snažnom PVO. U stvari, Arapi su avijaciju upotrebljavali oprezno, tako da se održala sve do kraja rata. Međutim, izraelska avijacija, primenjujući planski ofanzivna taktička dejstva, pretrpela je vrlo teške gubitke, koji su mogli biti nadoknađeni samo američkim isporukama.

Uopšte uzev, vođenje vazdušne bitke bilo je od drugostepenog značaja, upravo zbog sposobnosti arapske avijacije da se održi, dok je PVO, bazirana na raketama, postala bitan elemenat manevra.

Izraelci su bili oslonjeni na severu na planinu Hermon, gde su imali osmatračnice i sredstva za elektronska ometanja. Oni su liniju primirja iz 1967. godine vrlo dobro

pripremili za protivtenkovsku odbranu, izgrađujući pt-rovove široke 6 m, a duboke 3 m, s nasipom visokim 4 m i potpuno miniranim prilazima.

Iza pt-rovova, Izraelci su izgradili vrlo dobro utvrđenu prvu liniju, sa 40—50 otpornih tačaka od betona, opremljenih pt-topovima i zaštićenih protivavionskim raketama. Dublje u pozadini nalazili su se položaji koji su, pomoću ukopanih betonskih pt-prepreka, zatvarali tenkoprolazne pravce.

Front se ovde protezao na nekih 70 km, dok je njegova dubina iznosila 20—30 km. Taj front je u početku branilo pet brigada, koje su mogle biti ojačane sa još sedam brigada.

Prema tome, ofanzivna borbeno dejstva bila bi ovde veoma teška i skupo plaćena.

Sirijski su na ovom frontu angažovali u prvom ešelonu tri ojačane pešadijske divizije,² a u drugom ešelonu dve oklopne divizije.³

Ove snage bile su angažovane na četiri napadna pravca, od kojih su

² Pešadijska divizija sastoji se, prema tvrđenju autora, od jedne oklopne brigade (3 tenkovska bataljona — oko 100 tenkova) i dveju pešadijskih brigada (3 pešadijska bataljona i 1 tenkovski bataljon — 60 tenkova). Osim toga, pešadijska divizija ima artiljerijski puk, protivavionski puk, inženjerijski puk, izviđački bataljon i ABH-četu.

Brigada ima, osim navedenih jedinica, artiljerijski divizion, protivavionski divizion, inženjerijski bataljon, izviđačku četu i ABH-vod. Brojno stanje pešadijske divizije iznosi 16.000 ljudi.

³ Oklopna divizija sastoji se od jedne oklopne brigade (100 tenkova) i dveju mehanizovanih brigada. Ova divizija ima ukupno oko 200 tenkova i iste jedinice artiljerije, protivavionske artiljerije i inženjerije kao i pešadijska divizija. Njeno brojno stanje iznosi 10.000 ljudi.

se dva u sredini spajala. One su imale zadatak da sa pešadijskim brigadama, ojačanim inženjerijom i mostovnim parkom, ovladaju protivtenkovskim rovom i otpornim tačkama, posle čega je trebalo u prvi ešelon gurnuti oklopne brigade radi iskorišćenja postignutog uspeha. Trebalo je da svaka divizija, nakon artiljerijske pripreme od 55 minuta iz 300 oruđa na diviziju, otvori sebi prolaz širine 4 km.

U pripremi borbenih dejstava bile su predviđene i operacije za obmanjivanje, kao i tri helikopterska desanta, od kojih je, kako tvrdi autor, samo jedan uspešno izveden u rejonu planine Hermon. Isto tako, bile su predviđene i odbrambene mere u slučaju izraelskog preventivnog napada.

Radi avijacijske podrške data je svakoj diviziji po jedna eskadrila. Ostale snage avijacije trebalo je da napadaju komandna mesta, aerodrome i ostale uređaje za navigaciju aviona i da intervenišu pre vremena »Č« na Golanu, a posle na bokovima, s obzirom na to da je Golan tada bio rezervisan za dejstva protivavionskih raketa.

Priprema borbenih dejstava, kako tvrdi autor, otpočela je u 14, a sam napad u 15 časova, što znači da je bilo samo još 2,30 časova do pada mraka, odnosno toliko je još vremena sunce zasenjivalo oči borcima.

Sirijska divizija na desnom krilu savladala je protivtenkovski rov, nakon čega je zaustavljena. Ona nije napredovala više od 6 km, a u međuvremenu su svi njeni tenkovi bili uništeni.

Divizija na centralnom pravcu napredovala je (7. oktobra izjutra) s one strane protivtenkovskog rova i prodrla tako nekih 8 km, dok je brigada na njenom desnom krilu prvog dana, ističe autor, izgubila

sve svoje tenkove, koje su Izraelci uništili uglavnom iz zaseda organizovanih po dubini odbrane. Divizija na južnom — levom krilu također je napredovala i prodrla nekih 20 km u izraelski borbeni raspored, pretrpevši slične gubitke u tenkovima kao i divizija na centralnom pravcu, koja je trećeg dana borbenih dejstava, nemajući više tenkova, dospela do Kuneitre samo svojim pešadijskim jedinicama.

Sedmog oktobra, sirijska komanda uvodi u borbu 5. oklopnu diviziju da bi produžila napredovanje dveju pešadijskih divizija na južnom krilu. Ova divizija je napredovala u toku 8. i 9. oktobra, ali je izgubila 80% svojih tenkova.

Autor tvrdi da su posle 10. oktobra tenkovi u organskom sastavu angažovanih divizija skoro svi bili uništeni. U rezervi je ostala još samo 1. oklopna divizija u drugom ešelonu na severnom — desnom krilu. Prilikom svog napredovanja, od 6. do 9. oktobra, sirijske oružane snage izgubile su 600—700 tenkova, dok su Izraelci, razvijajući ovde uglavnom defanzivna dejstva, izgubili znatno manje. U ovakvoj situaciji, sirijska komanda predviđa da 10. oktobra povuče svoje snage na polazne položaje koji su bili bolje utvrđeni.

Izraelci koji su 12. oktobra »opipavali« čitav front, koncentrišu snage i sredstva ka 7. sirijskoj diviziji na severu, koja je pretrpela mnogo gubitaka, izgubivši čak i svog komandanta i jednog komandanta brigade. Izraelci su, kako autor navodi, vešto iskoristili slabe tačke ove načete divizije, stvorivši jednu izbočinu u sirijskom rasporedu. Ta izbočina je na severnoj strani imala dubinu od 10 km, a širinu 30 km. Izraelski prodor je zaustavila sirijska 1. oklopna divizija, koja je bila pozadi (u rezervi).

Pristizanje jedne iračke brigade omogućilo je neposredno otpočinjanje protivnapada, koji se završio teškim gubicima. U takvoj situaciji zatražena je pomoć jedne brigade i još nekih jedinica iz rezerve. Međutim, sada Irak šalje dve oklopne divizije, a Jordan jednu oklopnu brigadu. Ove snage su preduzele 16. oktobra protivnapad u bok izbočine, ali bez značajnijih rezultata. U to vreme sirijska komanda priprema zajednički protivnapad dve iračke oklopne divizije, jordan-ske oklopne brigade i dve sirijske oklopne brigade. Bilo je pripremljeno da protivnapad počne 20. oktobra, ali je zbog zakašnjenja priprema ovaj termin pomeren za 23. oktobar. No, sve je obustavljeno kada je 22. oktobra Egipat prihvatio prekid vatre.

Bitka na Sueckom kanalu

Egipćani su pripremali svoju ofanzivu, ističe autor, uvežbavajući borbena dejstva i postupke koji su ih očekivali. Oni su uvećavali svoje rezerve da bi dezorijentisali protivnika, a »potajno su pripremali« levu obalu kanala kao navodno bojište, povećavajući broj pešćanih nasipa i maskirnih platna. Za ovo su imali brižljivo proučen i razrađen plan.

Artiljerijska priprema iz 2.000 topova, u trajanju od 53 minuta, počela je 6. oktobra u 14 časova. Kanal je najpre forsirala pešadija čamcima i splavovima; savlađujući strme obale kanala pomoću lestvica, ona je uspela da ovlada sa oko 30 utvrđenih tačaka koje su Izraelci izgradili na kanalu. Pešadija je imala zadatak da ovlada i drugom odbrambenom linijom (Bar Levovom linijom) pre dolaska izraelskih tenkova iz rezerve. Pešaci su, pri tome, morali da trče sa ličnim pešadijskim oruđem i protivtenkovskim oruđima.

Operacija je u celosti uspela. Izraelski tenkovi koji su stigli nekoliko minuta kasnije bili su potisnuti. Za to vreme počelo je sklapanje (postavljanje) mostova što je, prema planu, trebalo da traje šest časova. Međutim, na jugu, u rejonu 3. armije, tehničke smetnje uticale su da je postavljanje mostova završeno tek nakon 36 časova. Za to vreme položaje je držala samo pešadija.

U vreme »Č« plus 6 časova, oklopne brigade drugog ešelona forsirale su kanal preko postavljenih mostova. Široke prolaze, koje je trebalo otvoriti na okomitim pešćanim obalama kanala, Egipćani su načinili pomoću mlazeva vode iz šmrkova.

Ispred položaja bačeno je 2.000 padobranaca, koji su imali zadatak da uspire pristizanje izraelskih pojačanja. Posle izvršenog zadatka, oni su se gotovo svi spojili sa snagama koje su napadale s fronta.

Sa tenkovima iz svog organskog sastava, divizije su prodrle napred i postavile se na trećem položaju Bar Levove linije, na oko 10 km istočno od kanala.

Egipatski borbeni poredak za napad sastojao se iz prvog ešelona, u kojem je bilo pet pešadijskih divizija (tri u 2. armiji, dve u 3. armiji), i drugog ešelona, koji su sačinjavale po jedna oklopna i mehanizovana divizija u svakoj armiji. Istočno od Kaira nalazila se grupa divizija u rezervi. Nasuprot njima, prema autorovom tvrđenju, Izraelci su u početku držali Bar Levovu liniju sa snagama od samo tri brigade (jedna pešadijska i dve oklopne).

Svaka egipatska divizija je posle forsiranja kanala obrazovala zaseban mostobran, koji su kasnije spojeni. Osmog oktobra postojala su četiri mostobrana na istočnoj obali

kanala, odvojeni velikim međuprostorima. U stvari, front između Mediterana i Crvenog mora iznosio je 180 km, a Egipćani su od toga držali samo oko 100 km.

Izraelci su reagovali 9. oktobra ojačanjem oklopnih jedinica. Oni su angažovali dve brigade koje su pretrpele neuspeh; jedna od njih, 170. brigada, potpuno je uništena unutar egipatskih položaja — pomoću jedne široke pt-zasede. Samo za tri minuta uništeno je 85 izraelskih tenkova.

Izraelci su, pošto su pretrpeli teške gubitke i u avionima, koji su obarani pomoću raketa SAM, ubrzo shvatili da im je potreban savremen materijal i zatražili su ga od Amerikanaca. Već 12. oktobra, američki avion je sleteo na aerodrom El Ariša, donoseći pt-rakete. Docnije je dopremljen i materijal za elektronska ometanja, a i potpuno opremljeni borbeni avioni tipa *Phantom*, dolazeći verovatno iz sastava 6. flote. Kako je situacija na sirijskom frontu postajala sve teža, egipatska komanda je odlučila da 14. oktobra preduzme napad pravcem »O2« (rokadni pravac paralelan sa kanalom). Pri tome su egipatski tenkovi bili izloženi dejstvu izraelskih pt-raketa.

Autor navodi da su se Egipćani potom povukli na svoje mostobrane. Međutim, za taj pokušaj napada, oni su prebacili istočno od kanala svoje oklopne i mehanizovane divizije iz drugog ešelona, ne zamjenjujući ih na zapadnoj obali kanala snagama iz rezerve. Za tu situaciju su Izraelci verovatno znali, jer su počeli da pripremaju svoju protivofanzivu.

Koristeći međuprostor između 2. i 3. armije, Izraelci su izbili sa istočne strane na jezero Amer, prešli ga noću 15/16. oktobra amfibijskim tenkovima i infiltrirali se zapadno

od jezera. U toku 17. oktobra, prema tvrđenju autora, čitava jedna oklopna brigada je prešla jezero, a 19. dve brigade.

Istovremeno, Izraelci napadaju s juga prema severu u desni bok 2. egipatske armije. Borba istočno od kanala, u kojoj su Egipćani upotreabili oklopnu diviziju, bila je krajnje oštra. Gubici sa obe strane bili su veoma teški. Druga armija morala je da se povuče desetak kilometara prema severu, ostavljajući nezaštićen kanal na delu gde se završava jezero Amer. Izraelci su odmah 20. oktobra premostili kanal. Već 22. oktobra na zapadnoj obali kanala su 3—4 izraelske brigade, gde nailaze na prazan prostor. Autor ističe da je egipatska komanda, koja izgleda nije imala uvid u sve obrte bitke, kasno reagovala. Izraelski mostobran prostirao se, po širini i dubini, na oko 30 km. Istog dana, 22. oktobra, Savet bezbednosti je naredio prekid vatre. Međutim, general Šaron, koji je rukovodio napadom, nije se na to obazirao, već je nastavio prodiranje u pravcu grada Sueca.

U to vreme iznad Sueckog kanala odvijala se veoma snažna vazдушna bitka, praćena obostranim gubicima. Izraelci su u ovom svom prepadu preko kanala zarobili jedinice raketa SAM i jedinice pozadinskih službi, stvarajući kaos u pozadini 3. armije. Dejstva snaga pojačanja, navodi autor, zatraženih iz Kaira, ograničila su se na zatvaranje džepa koji je general Šaron stalno proširivao. On je svoje nadiranje prekinuo tek 24. oktobra uveče, pošto je jednom oklopnom brigadom uspeo da preseče komunikaciju Suec—Kairo. U tom trenutku Izraelci su imali pet brigada na svojim mostobranima na zapadnoj obali kanala.

Ova operacija, po mišljenju autora, više psihološkog nego vojničkog karaktera⁴, bila je, izgleda, savršeno proračunata da bude zaštićena naređenim prekidom vatre. Egipćani su propustili povoljan momenat kada su mogli da raspargaju taj široki i vrlo slabo posedenuti mostobran.

Bitka se tako završila »pat« pozicijom. Oba protivnika su angažovala skoro sve svoje snage, njihovi borbeni rasporedi bili su tako jako međusobno izmešani, da to neće dopustiti Izraelcima da izvuku svoje snage. S druge strane, ovaj spektakularni uspeh moći će da sakrije pred izraelskim javnim mnjenjem strategijski neuspeh koji za njega predstavlja ovaj 16-dnevni rat.

Egipćani procenjuju izraelske gubitke na 4.000 poginulih i 12.000 ranjenih, na 800 uništenih tenkova i 150 izgubljenih aviona. Njihovi gubici su, kako oni tvrde, upola manji.

Autor posebno ističe da su se arapske armije, koje su imale hrabrosti da se suprotstave izraelskom protivniku, vrlo hrabro držale. Legenda o nepobedivosti »Tساهل«-a je sada osporena. Otuda i jedan sasvim nov moral kod Arapa, oslobođenih kompleksa inferiornosti, koji su imali još od 1967. godine. To je značajna promena kod njih. U članku se kaže da su bliskoistočne armije (arapske i izraelska), koje su u stanju pripravnosti već šest godina i koje imaju nagomilan najsavremeniji materijal, stekle jedno iskustvo i jednu koheziju znatno jaču nego što je to slučaj kod većine armija zapadnih zemalja. To je činjenica s kojom treba računati ranije ili kasnije.

Prve pouke

Prve pouke su mnogobrojne. One se odnose na upotrebu tenkova i pešadije, na dejstvo protivavionskih raketa, koncepciju napada, ulogu i značaj helikoptera, same vazdušne bitke, na strategijsku koncepciju.

Upotreba tenkova

Veoma veliki gubici, koje su pretrpele obe strane u ovoj bici, pokazuju da pri sadašnjem stanju protivtenkovskog naoružanja — kao što je to bio slučaj i 1944—45. godine u odnosu na top 88-PAK, tenkovi ne mogu više da dejstvuju sami, sem u slučaju iskorišćavanja uspeha u zoni gde je zemljište praktično slabo branjeno. Kako autor ističe, tenkovima će najčešće morati da prethodi pešadija, kao i gusta i efikasna artiljerijska vatra, kojom će verovatno upravljati pešadija. Prema tome, tenkovi će u toj fazi imati ulogu vatrene podrške pešadiji, s tim da se pri tome što manje pokazuju (izlažu gubicima).

Treba istaći da je većina gubitaka kod tenkova u ovom sukobu izazvana raketama sa odstojanja 2.500 do 3.000 m. Znači da je to dubina bojišta koju treba neutralisati. Polovina gubitaka tenkova izazvana je dejstvom pt-oruđa, 30% u tenkovskom dvoboju, a 20% dejstvom avijacije i pt-mina. Ni Sirijci ni Izraelci nisu upotrebljavali dimna sredstva za zaštitu tenkova, što je svakako ozbiljan propust, jer je to, svakako, još uvek značajno sredstvo za sprečavanje osmatranja bojišta.*

⁴ Autor ovde, verovatno, ima u vidu izraelsko javno mnjenje. — prim. I. T.

* Imamo podataka koji ukazuju na to da je na ratištu Bliskog istoka ipak koristila dimna sredstva.

Značaj raketa zemlja-vazduh (SAM)

Ogromna gustina sredstava PVO, koju su ostvarili Sirijci, omogućila je da se vrlo efikasno zaštititi čitav borbeni raspored i da se nanese ozbiljni gubici izraelskim avionima. U stvari, pristup u vazdušni prostor koji su kontrolisale rakete SAM bio je praktično onemogućen neprijateljskim avionima. Međutim, pristup u taj prostor bio je onemogućen i avionima savezničkih arapskih zemalja, koji se nisu mogli sa sigurnošću razlikovati od neprijateljskih aviona.

Ovaj rat raketa, kako ga autor naziva, dovešće do davanja sve većeg značaja sredstvima elektronskog rata za neutralisanje radara i navođenih nuklearnih glava.

Taktička koncepcija napada

Stiče se utisak da je ovaj rat pokazao, uporedo sa nekom vrstom opadanja upotrebe tenkova, i na ponovnu pojavu ofanzivnog i defanzivnog načina borbenih dejstava pešadije peške, kao što je to već potvrđeno i u Indokini, zbog lakog i snažnog naoružanja koje ona sada može da nosi. Izgleda da je to uticalo na ofanzivnu upotrebu izraelskih tenkova, i to više psihološku nego taktičku, koja su dejstva, uostalom, karakterisala borbene postupke i jedne i druge strane; kada su tenkovi korišćeni za napad s boka, oni su za Izraelce predstavljali sredstvo za zastrašivanje protivnika. Ta koncepcija, međutim, nije imala uspeha prilikom frontalnih napada protiv gustog i duboko ešeloniranog rasporeda protivnika.

Upotreba helikoptera

Helikopteri su, leteći na malim visinama, upotrebljavani na obe

strane prilikom prepada i prebacivanja komandos a u neprijateljsku pozadinu. Kao najznačajniju akciju helikoptera u ovom sukobu treba istaći njihovu ulogu u akciji jedne sirijske čete pri zauzimanju planine Hermon. Taktički uslovi izvođenja ove akcije, naročito sa aspekta zaštite od dejstva raketa zemlja-vazduh, nisu dovoljno poznati.

Vazdušna bitka

Kao što se to moglo i očekivati, zaštita aviona na zemlji, rastureno grupisanje avijacije, i to u dubokoj pozadini, moćno dejstvo protivavionskih raketa, sasvim su izmenili izgled vazdušne bitke.

Umesto da bude brza i presudna, kao 1967. godine, ona je postala tako razvučena da je gro egipatske i sirijske avijacije dočekalo kraj rata. To je rezultat njihove oprezne upotrebe i dobre zaštite. Naprotiv, Izraelci su, u želji da nastave sa ofanzivnom upotrebom svoje avijacije, kao nekada, pretrpeli znatne gubitke, jer je prema sirijskim izvorima broj aviona koje su oborili Arapi bio znatno veći od broja aviona koje su Izraelci oborili. To je uslovilo isporuku ratnog materijala iz SAD još za vreme vazdušne bitke. U stvari, moć izraelske avijacije je, po mišljenju autora, brzo opadala.

U svakom slučaju, može se konstatovati da avijacije nisu imale odlučujuću ulogu u borbenim dejstvima na zemlji, koja su bila pod zaštitom protivavionskih raketa. Arapske avijacije su se sačuvala, kao neki strateški adut, koji može da bude iskorišćen posle bitke.

Strategijska koncepcija

Kao što se vidi, arapski plan je predstavljao izvršno rešenje ograničenog rata: bio je to vojnički po-

dvig političkog značaja. On je u velikoj meri uspeo uprkos iznenadnim obrtima situacije koje je nametao dinamizam izraelskih dejstava.

U ovom ratu, u stvari, videlo se suprotstavljanje izraelske armije, potpuno manevarske, ofanzivne i pokretljive, sporim arapskim armijama, uglavnom defanzivnim, ali koje su želele da po svaku cenu postignu uspeh. Izraelci su na egipatskoj teritoriji zasnivali odbranu Bar Levove linije na obmani, na ekonomisanju snagama u odbrani, koja se čitava temeljila na varci i na pokretnim rezervama. Arapi su pripremali, tokom višegodišnjeg planiranja, ograničenu ofanzivu koja je trebalo da uspe u prvoj fazi i da čak postigne iznenađenje.

Izraelci su, kako ističe autor, u brzo uočili svoje zablude i svoje zastajanje u tehničkom pogledu za Arapima. Oni su zatražili pomoć od SAD, koje su već 12. oktobra, dakle nakon šest dana od početka rata, počele da šalju najsavremeniju elektronsku opremu, koje su one nekada koristile u Tonkinu protiv istih raketa SAM, kao i pt-rakete.

Ta pomoć je izazvala promenu situacije na egipatskom i sirijskom frontu. Šaronova ofanziva u Egiptu, kroz međuprostor jezera Amer, potpuno je u izraelskom stilu. Autor smatra da Egipćani nisu bili osposobljeni da prihvate ovu brzu »igru« koja je uspela da za nekoliko dana, zapadno od kanala, po-

stigne okruženje 3. armije. U stvari, izraelske snage koje su vršile obuhvat bile su slabije od egipatskih snaga pojačanja koje su pristizale u pomoć, pa čak i od samih okruženih snaga.

Prilikom prekida vatre, postoji jedan period kolebanja kod protivnika koji Izraelci koriste da bi, kao i u svakom izraelskom ratu, proširili svoje napredovanje. Tako se pokazuje da u ograničenim ratovima prekid vatre treba da bude deo plana manevra, kojim valja predvideti najpovoljniji trenutak za sam prekid i mere koje je potrebno tada preduzeti.

U zaključku autor podvlači činjenicu da su se borbena dejstva u ovom sukobu odvijala na veoma uskim frontovima: 60—70 km u Siriji, 180 km u Egiptu i da se, zbog toga, pouke koje treba izvući moraju brižljivo prilagoditi potrebama evropskog prostora — gde su snage vrlo ograničene u odnosu na prostor i gde će, verovatno, klasična defanzivna bitka, protiv brojno nadmoćnijeg protivnika, biti vrlo teška ako ne i nemoguća pri sadašnjem stanju naoružanja francuskih oružanih snaga.

U svakom slučaju, smatra autor na kraju, pouke koje nudi ovaj rat su vrlo dragocene. One treba, svačako, da budu brižljivo proučene da bi se iz njih izvuklo ono što se može primeniti na sopstvene snage.

I. T.

CIVILNA ZAŠTITA I STRATEGIJA ODVRAĆANJA FRANCUSKE

S obzirom na to da strategija odvrtaćanja predstavlja ključ francuskog odbrambenog sistema, autor ovog članka, general Iziro,¹ pokušava da odgovori na pitanje da li je civilna zaštita u Francuskoj, kao jedan od glavnih stubova tog sistema, dovoljno solidna i šta bi trebalo učiniti da ona to postane.

Oblici odbrane koji proističu iz odbrambene politike Francuske, zasnovane na nuklearnom odvrtaćanju, kao i sam proces odvrtaćanja, dugo su sazrevali i ozbiljno su obrađivani, tako da čitav odbrambeni sistem izgleda tehnički povezan. Međutim, mnogo je neizvesnije, smatra autor, kako će se on pokazati u stvarnosti, u teškim trenucima za zemlju.

Već prilikom prvih proučavanja u obzir je uzeto psihološko dejstvo nuklearne vatre i same nuklearne pretnje. Pri tome se u odbrambenom sistemu, koji je izgradila francuska vojna i politička tehnokratija, dosta ovlaš prešlo preko veoma značajnog aspekta u toj »igri«¹ nuklearnog odvrtaćanja — preko pojave straha i panike.

¹ *Défence civile et stratégie de dissuasion*, par le Général d'Armée B. Usureau, *Défense nationale*, Francuska, avgust-septembar 1973. god.

Pošto je besmislenost, kako to ističe autor, svojstvo nuklearnog rata, strah je svojstvo nuklearne pretnje. Činjenica je da su besmislenost i izazivanje straha kod protivnika dve osnovne karakteristike čitave strategijske doktrine nuklearnih sila.

Postojeće teorije ne pridaju odgovarajući značaj posledicama zastrašujućeg karaktera nuklearne pretnje čim bi se ova pojavila i ma odakle dolazila, tj. čim se na početku jednog sukoba ukažu prvi znaci namere da se nuklearno oružje i upotrebi. Od tog trenutka eskalacija je otpočela, odvrtaćanje je u toku, odnosno očekuje se da ono uspe pre fatalnog nuklearnog praga. Međutim, ma kakav bio dalji razvoj događaja, već od tog trenutka zastrašujući karakter pretnje sazreva i počinje svoje dejstvo, koje zahteva samo razumnu maštu da bi se sagledale njegove posledice.

Pred opasnošću koja se ukazuje, a koju i sam protivnik može još više da uskovitla, strah će u većoj ili manjoj meri izazvati paniku, koja može da dobije i opasne razmere. U senci straha i panike, i samog njihovog uticaja, pobuniće se pojedinci, kojima će se pridružiti masa onih očajnika koji ne žele ni-

šta više da shvate osim svoje želje da prežive.

Ako je neprijatelj to i najmanje opazio, a pošto su istovremeno male grupe njegovih komandosa, spuštenih padobranom ili iskrca-nih, počele da djeluju protiv značajnih tačaka od vojnog ili opšteg interesa, određena lica protivnika preuzeće rukovođenje ovom rasejanom armijom buntovnika i pokušaću da, uz njenu pomoć, svim sredstvima slome volju naroda za odbranom, na primer, lažnim vestima, propagandom, sabotажama, pobunama. To može da znači, u jednom presudnom trenutku, otvaranje puta opštem neredu, onemogućavanje uspešnog sprovođenja vojne i civilne mobilizacije, paralizovanje glavnih javnih službi za duže ili kraće vreme.

Ukoliko dođe do ovog paralizovanja, onesposobljavanja, popuštanja građanske svesti, podrivanja volje naroda za odbranom po svaku cenu, to bi moglo da dovede do neuspeha procesa odvrćanja i sistema njegovih sastavnih delova (strategijskih nuklearnih snaga, operativnih snaga, snaga teritorijalne odbrane).

Velika naselja, industrijski centri, gradovi u blizini strategijskih postrojenja biće, razumljivo, osetljiviji na ovu pretnju nego sela i male varošice. Problem se posebno zaoštava, smatra autor, kada se razmatra pariska oblast. Koncentrisanost naselja koju predstavlja glavni grad Francuske, njegova predgrađa i nova naselja predstavljaju, u stvari, važan cilj za protivnika koji teži da razjedini ili da nanese udar radi onesposobljavanja mozga i pokretne snage francuske javne vlasti i čitavog sistema odvrćanja.

S druge strane, iz iskustva je poznato da je jedna subverzivna gru-

pa u stanju da izazove ozbiljne nemire u glavnom gradu. Njeni pripadnici pridodaće, po mišljenju autora, opštem neredu svoja organizovana nasilja koja bi, u tako stvorenoj situaciji i pri potrebi da se sačuva sloboda dejstva javne vlasti, mogla da se izrode u krvave sukobe sa snagama javnog reda.

U jednoj takvoj sredini strah će delovati sa toliko više snage ukoliko Pariz bude smatran, s pravom ili ne, za prvenstveni cilj nuklearne vatre, i ukoliko gustina stanovništva bude išla na ruku širenju straha i dejstvovala kao neka vrsta eksplozivne mase — pretvarajući strah u paniku.

To su efekti dejstva koje nuklearna pretnja može, u jednoj ozbiljnoj situaciji, da izazove među stanovništvom, ako se o tome ne povede računa, i to uprkos milionima ljudi dobre volje, odlučnih da prihvate sve rizike i posledice koje nameće narodna odbrana.

Potrebno je, prema tome, da francuski sistem odvrćanja predvidi, već za vreme mira, stavljanje u dejstvo organizacija i potrebnih sredstava kako eventualni agresor ne bi imao više povoda za jedan takav proračun.

Kao što je to slučaj i kod Šveđana, »totalna« odbrana nacionalne teritorije Francuske treba da obuhvati četiri oblasti: vojnu, civilnu, ekonomsku i psihološku.

Kako ekonomska odbrana nema direktne veze sa predmetom koji autora preokupira u ovom članku, to se on na njoj ne zadržava.

Vojna odbrana Francuske, po njegovom mišljenju, predstavlja jednu povezanu celinu — čak i ako pojedina sredstva za ovo ne dostižu uvek potreban nivo radi izvršavanja svojih zadataka. Među oružanim snagama, snage Teritorijal-

ne odbrane su namenjene za borbu protiv neprijateljskih komandosa i za onemogućavanje akcija usmerenih na osetljive vojne ciljeve. Što se tiče eventualnih subverzija u zemlji, koje je autor već ranije spomenuo, njihovo smirivanje je stvar policije i žandarmerije, pod odgovornošću civilnih vlasti (ministra unutrašnjih poslova i odgovarajućih prefekata), sve dok se odgovornost za održavanje reda ne prenese na vojnu vlast. Međutim, čak i u ovom slučaju, u ovu svrhu pretežno treba koristiti sredstva policije i žandarmerije s obzirom na to da jedinice oružanih snaga treba da budu pozvane da u tome učestvuju samo u krajnjem slučaju — budući da bi to išlo na štetu njihovih drugih zadataka, tesno povezanih za nuklearno odvrćanje (opšte obezbeđenje teritorije). Akcije za održavanje i uspostavljanje reda mogu se primeniti samo protiv buntovnika i podstrekača subverzija, ali ne i za ostale slučajeve.

Ti ostali slučajevi spadaju u nadležnost civilne zaštite, potpomognute psihološkom odbranom. Radi primera, autor navodi ozbiljan problem koji će postaviti masovna migracija stanovništva i kolone izbeglica. O tome je upravo bilo reči prilikom odbrambenih vežbi i manevara u Francuskoj. Naime, planovi za ovo su izrađeni, ali oni ne idu dalje od određivanja puteva (pravaca) njihovog kretanja, zona prikupljanja izbeglica, naređenja kojima se predviđa ili ne predviđa evakuacija izvesnih varoši ili izvesnih oblasti. Ovo sve zbog utvrđenih prioriternih potreba pojedinih mobilizacijskih transporata, odnosno zauzimanja predviđenog rasporeda oružanih snaga, kao i pokreta operativnih snaga na eventualnim bojštima. No, postavlja se pitanje šta

raditi posle toga? Kojim sredstvima urediti »samovoljne« (spontane) pokrete, kojima se rizično izlažu stotine hiljada ljudi — uprkos datim naređenjima? Kako zaustaviti reke izbeglica, manje ili više dezorijentisanih izvan zabranjenih im puteva i zona?

Kada se shvati obim ovog problema, vidi se da treba urediti znatan saobraćaj, organizovati snabdevanje tečnim gorivom, organizovati centre za otklanjanje kvarova na vozilima i za uklanjanje oštećenih vozila, urediti prenočišta na maršu, centre za pružanje lekarske pomoći, itd. Za sve ove potrebe sasvim je uzaludno računati na sredstva vojnog saobraćaja na putevima, koja su jedva dovoljna za pokrete vojnih jedinica, niti na okružnu žandarmeriju čiji će prvenstveni zadatak tada biti prikupljanje podataka, niti na pokretnu žandarmeriju, policiju, republikanske čete bezbednosti, koje treba da budu rezervisane za održavanje reda u gradovima.

Da bi se udovoljilo takvom zadatku, treba pripremiti čitavu jednu organizaciju, hijerarhijski dobro postavljenu, opremljenu i obučenu kako treba. To sve, po mišljenju autora, spada u dužnost civilne zaštite. Međutim, to nije i jedini problem koji nju zaokuplja.

Drugi zadatak civilne zaštite, koji se odmah potom nameće, jeste pitanje sredstava transporta (prenosa). Vojne i civilne potrebe zahtevaju korišćenje, putem rekvizicije, mnogobrojnih sredstava putnog transporta, bilo specijalnih ili običnih. Izuzev armije koja je predviđela organizovanje kadrovskih jedinica za svoje najhitnije potrebe, u obzir bi došla — ukoliko uspe rekvizicija — samo vozila. Dakle, treba organizovati vojni auto-transport, kao i njegovo mobilisanje,

njegove veze, njegov hijerarhijski odnos, zadatke, sistem otklanjanja kvarova i snabdevanja, osnovnu obuku ljudi radi njegove upotrebe, itd.

Autor zatim ističe radove koji će se morati odmah preduzeti radi usavršavanja odbrambenih mogućnosti (zaštite značajnih tačaka, uređivanja neophodnih skloništa), i to ne samo da bi se bolje zaštitilo ono što treba zaštititi, već da bi se u isti mah pokazala volja da će se u odbrani »ići do kraja« i da se time prihvataju svi rizici. Vojna sredstva, upoređena sa raspoloživim civilnim sredstvima, su nedovoljna za jedan takav zadatak.

Potrebno je razmisliti i o situacijama obustave rada (štrajkova) u Francuskoj i popuni potrebnim sredstvima, čiji nedostatak ove obustave mogu izazvati u sektorima od vitalnog značaja, ako legalna rekvizicija ostane samo na papiru. Armija ne može da se stara o svemu, pogotovu ako su njeni osnovni zadaci u tom momentu okrenuti na drugu stranu.

Autor smatra da nema potrebe nastaviti sa nabranjem svega onoga što civilna zaštita treba da zadovolji da bi se shvatila širina zadataka koji joj spadaju u dužnost. Njoj se može priključiti i psihološka odbrana. Informisanje treba, u stvari, da bude u prvom planu radi suprotstavljanja psihozi straha, radi smirivanja duhova, upravljanja emotivnim reagovanjima, radi izdavanja naređenja i korisnih uputstava. Međutim, u takvoj situaciji, informisanje ne može da bude stvar samo radija i glasnogovornika. To mora da bude posao ubeđenih, energičnih i odgovornih ljudi, koji će delovati tamo gde ih zadatak bude odveo. Jer, po mišljenju autora, jedino neposredan lični uticaj može informisanju udahnuti dušu psihološke odbrane.

Da bi bolje zaokružio opseg civilne zaštite, autor se vraća na tekstove koji je definišu. Francuski dekret od 1965. godine, koji je još na snazi, određuje, u stvari, organizaciju civilne zaštite. Njegov čl. 1. ovako je redigovan:

»Ministar unutrašnjih poslova, odgovoran za civilnu zaštitu na osnovu odredaba čl. 17. naređenja od 7. januara 1959, upravljajući se prema direktivama predsednika vlade, ima zadatak da:

- se stara o bezbednosti javne vlasti i državne administracije;

- osigurava, u pogledu javnog reda, opštu bezbednost teritorije;

- štiti civilnu upravu, postrojenja i sredstva koja uslovljavaju funkcionisanje službi neophodnih za odbranu i život stanovništva;

- preduzima mere preventive i pomoći, u pogledu civilne zaštite, koje zaštita stanovništva zahteva u svim prilikama;

- održava i učvršćuje volju stanovništva za davanjem otpora aktivima agresije.«

Može se zapaziti da civilna zaštita, kakva se sada zahteva, odgovara delimično predzadnjoj alineji ovog dekreta, a da se poslednja alineja može potpuno vezati sa »psihološkom odbranom«.

Drugi jedan tekst daje civilnoj zaštiti njen pravi obim; to je izvod iz »Opšte direktive predsednika vlade za rukovođenje odbrambenim naporima«, od 29. septembra 1959. godine:

»Civilna zaštita proširuje klasične pojmove javnog reda i same civilne zaštite tako da pokriva celokupnu odgovornost i aktivnost, koje mogu, izvan oblasti čisto vojnih operacija, da smanje osetljivost nacije na agresiju i da stave u dejstvo sredstva koja mogu da pariraju akcije neprijatelja i da im ograniče dejstvo.

Na taj način, ona upotpunjava vojnu sposobnost odbrane zemlje, doprinosi njenoj efikasnosti i čak je, jednim delom, i uslovljava.«

Prema terminima Generalštaba, ovi tekstovi su odredili zadatak civilne zaštite i odgovornog šefa. Međutim, trebalo je potom analizirati sve oblike »pretnje«; sve do sada rečeno nije imalo drugog cilja do da doprinese analizi ovih elemenata, pri čemu su ostavljene u senci posledice straha i panike, kao i podstrekači ozbiljnih nereda.

Preostaje još, po mišljenju autora, da se odrede sredstva kojima treba raspolagati radi pariranja takvoj pretnji, zatim način njihovog organizovanja i stavljanja u dejstvo. Ako ta sredstva treba da budu izabrana na osnovu jednog ogromnog finansijskog proračuna, onda će rešavanje ovog problema biti teško, jer će to zahtevati da se vojna odbrana i civilna zaštita dovedu u budžetsku ravnotežu. Međutim, radi se, u stvari, uglavnom o tome da se popišu, sakupe i organizuju ljudi koji su na raspolaganju, i da se za njih unapred predvidi izvesna oprema i nešto oruđa nabavljena putem rekvizicije.

Izvor raspoloživog kadra u Francuskoj, ističe autor, je izobilan preko svake mere. Da je ovo tačno, dovoljno je pogledati visok broj rezervnih oficira i podoficira koji, još mladi, nemaju više rasporeda u slučaju mobilizacije. Na svaki način, izvor kadra umnogome prevazilazi predviđene potrebe radi popune civilne zaštite, tako da postoji široka mogućnost za pozivanje istovremeno specijalista koji se žele i dobrovoljaca.

Što se tiče jedinica civilne zaštite, ljudstvo za njih je isto tako lako odabirati prema potrebi, samim tim što je i većina rezervista u Francuskoj — nekoliko godina

(prosečno 5) posle odsluženja svog vojnog roka — bez mobilizacijskog rasporeda. S tim u vezi, čovek mora da konstatuje koliko žive sile ostaje po strani prilikom odbrane zemlje, nazvane »narodna odbrana«. Svakako da bi, ukoliko budžetske mogućnosti to dopuštaju, izvesna valorizacija francuskih oružanih snaga bila poželjna kako bi se one bolje prilagodile svojim zadacima; međutim, taj napor bi se ispoljio uglavnom u oblastima naoružanja i opreme, dok u pogledu brojnog stanja jedinica samo u stvaranju nekoliko dopunskih pukova ili dodatnih formacija. Mobilisane jedinice ne bi, dakle, videle neko značajno povećanje svog brojnog stanja. Ovaj raskorak između mobilisanih oružanih snaga i raspoloživog nacionalnog ljudskog potencijala je činjenica, koja proizilazi iz koncepcije savremene odbrane kod koje nema više potrebe za velikim bataljonima.

Pri svemu tome čoveka malo zadovoljava saznanje da svakovrsni naponi koje predstavlja služenje vojnog roka nemaju posle 5 godina više svrhe i da, u časovima opasnosti za Francusku, toliko rezervnih oficira i podoficira i drugih mladih ljudi između 25 i 30 godina starosti nije više obuhvaćeno odbranom zemlje, barem ne aktivnim učestvovanjem u njoj. Da li je ova činjenica, postavlja pitanje autor, kompatibilna sa odvrćanjem koje pretenduje da bude globalno, odnosno sa odbranom za koju se želi da bude »svenarodna«?

Stavljanje u dejstvo civilne zaštite značajno bi ublažilo ovu situaciju. Osim toga, u njoj bi se našli delovi snaga sposobni da, u okviru podrške operativnih snaga, ožive otpor naroda invaziji, a potom i eventualnoj okupaciji — prilikom tih zadnjih pokušaja odvrćanja —

pa ma koliko se malo raspolagalo običnim puškama i potrebnim bacačima pt-raketa.

Prema tome, u Francuskoj, tvrdi autor, kadrovi i jedinice, obične ili specijalizovane, stoje na raspolaganju za zadatke civilne zaštite u granicama predviđenih potreba. Stoga se čitav problem svodi na to da se predvidi organizacija i stvarljanje u dejstvo različitih odbrambenih jedinica koje treba obrazovati na teritoriji.

Izlazilo bi iz okvira ovog članka, po mišljenju autora, da se u njemu iznose ili predlažu strukture sa određenim organigramima i tablicama brojnog stanja ljudi i materijala za svaku od jedinica civilne zaštite namenjene za jednu grupu određenih zadataka. Da bi valjali, takvi predlozi treba da budu rezultat kolektivnog rada, u kome bi tesno sarađivali rezervni starešinski kadrovi. Konačno, oni će imati za dužnost da ožive ove jedinice i druge delove — ako ne i da ih obrazuju.

Ovde je značajno shvatiti potrebu obrazovanja i drugih jedinica za odbranu i civilnu zaštitu. U tom smislu već su učinjeni izvesni pokušaji. Neki su doveli do parcijalnih mera, koje su ušle i u pravila, ali retko do konkretnih rešenja. Ti pokušaji nikad nisu dobili potrebnu širinu, niti su problemu prišli temeljno, kako to zahteva odvratanje.

Autor je mišljenja da u Francuskoj treba očekivati i kritiku onih koji se boje uspostavljanja jednog takvog sistema civilne zaštite. Oni će mu pripisivati i političke implikacije, oživljavajući tako stare bojazni, slične onima koje se iznose čim se govori, na primer, o profesionalnoj vojsci ili žandarmetriji — kao i »pretorijanskoj sili«. Jedinice civilne zaštite solidno formirane, popunjene starešinskim

kadrom, hijerarhijski dobro postavljene, koje se mogu trenutno mobilisati — bile bi, smatra autor, zastrašujuća organizacija i za podstrekače nereda u zemlji. Stoga se ovim kritičarima, po njegovom mišljenju, može odgovoriti da je civilna zaštita već odavno organizovana u zemljama istočne Evrope, ali u mnogo širem i snažnijem obimu od onog koji se u ovom članku preporučuje. Svakako da jedinice civilne zaštite ovih zemalja, a to važi i za sve druge totalitarne države, obuhvataju gotovo čitavo stanovništvo; međutim, one imaju prednosti u tome što ovim zemljama daju efikasnu osnovu za suzbijanje nereda i opasnosti paralizovanja zemlje koje bi mogla da izazove nuklearna pretnja.

U demokratskoj zemlji kao što je Francuska, napominje autor, pitanje se postavlja samo u pogledu realizovanja jedne osnove civilne zaštite ograničene na potrebe odbrane zemlje. Ipak, načelno ne bi trebalo isključiti mogućnost da se i u njoj zadatak civilne zaštite proširi i na samoodbranu instalacija neophodnih za obavljanje javnih poslova i za život nacije, i to svuda tamo gde se pretpostavlja da će specijalnih snaga za održavanje reda biti u nedovoljnom broju.

Pred novim odnosom snaga u svetu, zasnovanim na nuklearnom činiocu u oblastima agresije i odbrane, oblici strategijske misli morali su da pretrpe potpunu promenu u dvema oblastima: u strategiji odvratanja i u strategiji posrednog dejstva. Istovremeno, visoka cena savremene opreme (materijala), koja proizlazi iz njene sve veće složenosti, nametnula je smanjivanje oružanih snaga, tako da će ubuduće njihov kvalitet imati prevagu nad njihovim brojem. Tako postoje dve suprotne tendencije: jedna, tj. strategija odvratanja zahteva da

čitav narod učestvuje u borbi kako bi se dao čvrst i potpuno verodostojan oslonac ispoljenoj nameri vlade za nuklearnim odgovorom i volji samog naroda za otporom; i druga, oružane snage sve više idu na to da za borbu naoružaju sve manji deo naroda.

Zbog nedostatka jasne predstave u ovom raskoraku, odnosno nepokazivanja spremnosti da se iz toga izvuku zaključci, uobičajeno je da se prilikom govora o odbrani razmatraju samo oružane snage, a da se vojna obaveza razmatra samo u okviru njihovog sastava, dok otprilike 5 godina posle odsluženja vojnog roka, ogromnoj većini građana prestaje raspored u oružanim snagama.

Prema tome, ističe autor na kraju članka, na osnovu nuklearne strategije kao što je francuska, sistem odbrane treba da obuhvati, pored stratezijskih nuklearnih snaga i njihovih pripadajućih delova,

i odgovarajućih odbrana vazduhoplovstva i mornarice, i :

— stalnu armiju, sastavljenu od operativnih snaga, snaga za intervenciju i snaga teritorijalne odbrane, čije su odgovarajuće sposobnosti, uostalom, vrlo različite;

— izvesnu dopunu mobilisanih snaga;

— mobilisanu civilnu zaštitu;

— mogućnost pokretanja organizovanog otpora protiv invazije i okupacije zemlje;

— volju naroda za odbranom.

Bilo bi pogrešno organizovati opštu vojnu obavezu izvan ove koncepcije, ne uzimajući u obzir njeno naslanjanje na civilnu zaštitu, koja je u isti mah:

— neophodna dopuna slobodi akcije oružanih snaga i same vlade,

— jezgro organizovanog otpora koji upotpunjava odvracanje,

— najzad, najbolja klica volje naroda za odbranom.

V. H.

BORBA PROTIV TERORIZMA

Skraćenom prevodu brošure Roberta Mosa, pod gornjim naslovom,¹ treba prići uz izvesnu ogradu, tj. sa stanovišta naših društvenih odnosa, imajući u vidu sledeće napomene:

Autor brošure se ovde ne bavi uzrocima učestalih pojava terorističkih akcija, koji leže, razume se, u postojećim odnosima u svetu, opterećenim klasnim, nacionalnim, religioznim i drugim suprotnostima.

U autorovom izlaganju ne vide se jasne granice između terorizma i gerile kao oblika borbe, već ih on skoro izjednačava.

U tekstu se ne pominje da se terorističkim akcijama služe i neke obaveštajne službe radi uklanjanja značajnih ličnosti, pa čak i za obaranje legalno izabраниh vlada. Činjenica je da se terorizam nalazi u arsenalu specijalnog rata.

Autoru se može zameriti što ne razgraničava dovoljno precizno odgovarajuće pojmove, već ih trpa u isti koš. U svojim razmatranjima mera protiv terorizma, on stalno ima u vidu Irsku, odnosno borbu protiv pripadnika Irske republikanske armije, na čemu bazira, uglavnom, i čitavu svoju brošuru.

Interesantno je njegovo razmatranje organizacije borbe protiv te-

rorista. Prema njegovom mišljenju, policija nije dovoljna, već treba u njoj angažovati i vojsku i obavestajnu službu.

Istina je da u članku ima i pravih zapažanja, ali se ona kreću u okvirima autorovog načina mišljenja i rezonovanja, sa prilično naivnim gledanjem na ono što se zbiva u svetu, zapravo bez shvatanja opravdanosti oslobodilačkih ratova.

*

U Velikoj Britaniji, kao i u nekim drugim zemljama, javlja se poslednjih godina sve češće i u sve drastičnijem obliku jedan nov društveni fenomen: grupe, pa i čitave organizacije pokušavaju da svojim terorističkim akcijama uzdrmaju postojeći društveni poredak, da unesu pometnju kako bi ostvarile svoje ciljeve.

Iako u V. Britaniji, kako ističe autor u ovoj brošuri, strani ambasadori nisu tako često izloženi otmicama, niti ima čestih ubistava policajaca u mračnim ulicama, ipak ni ona nije pošteđena talasa terorizma.

Mladi irski nacionalisti, po mišljenju autora, verovatno neće naći u neku veću podršku u V. Britaniji, ali jedna od mnogih tragedija Alstera i jeste u tome što

¹ »Counter terrorism«, by Robert Moss, »Brief Books 29«, »The Economist«, V. Britanija, 1972.

gradski gerilci i teroristi u drugim zemljama veruje da uspeh Irske republikanske armije (IRA) u sabotiranju političkog rešenja predstavlja upravo dokaz da su i njihovi teroristički metodi ispravni.

Talas terorizma se danas više ne zadržava u okvirima nacionalnih granica. Pripadnici organizacije »Crni septembar« su, pokušajem ubistva jordanskog ambasadora u Londonu 1970. i upućivanjem eksplozivnih pisama preko pošte iz Amsterdama ujesen 1973. godine, jasno pokazali da se terorističke akcije mogu »izvoziti« i u druge zemlje. Ove i druge terorističke akcije su, najzad, uzdrmale veru britanskih stanovnika u to da se »tako nešto ne može dogoditi kod nas«.

Žalosna je činjenica da je većina evropskih zemalja postala poprište mnogih terorističkih akcija. Današnji evropski gradovi nude odlučnim teroristima na hiljade unosnih ciljeva, koje sve do jednog nije moguće štititi i čuvati. Postojeću brzinu i slobodu u međunarodnom saobraćaju, kao i sredstva javnog informisanja, teroristi vešto koriste. Među onima koji naginju novoj levici, a ona, kao što je poznato, uči da je nasilje opravdano kao odgovor na »nasilje postojećeg sistema«, teroristi nailaze na simpatiju i podršku.

Događaji u Severnoj Irskoj sve jasnije pokazuju da obuzdavanje i borba protiv terorizma nije zadatak samo policije, već i vojske. Britanska vojska raspolaže dugogodišnjim iskustvom u protivgerilskim borbama, ali se ono mora danas prilagođavati mnogo složenijim zadacima i zahtevima, jer se upotreba policije i vojske u današnjem demokratskom društvu — radi obuzdavanja talasa terorizma — ponekad sastoji »više u puštanju mastila nego krvi«. Autor smatra da

policijske snage treba, svakako, da pri tome budu u prvoj liniji fronta.

Živeći i krećući se među stanovništvom, policajci su u mnogo povoljnijem položaju od vojnika, smeštenih u kasarnama, da dođu do potrebnih informacija i da deluju ubeđivanjem. Njihovo prisustvo na ulicama je već normalna stvar i niko zbog toga više ne pravi pitanje. U zemljama u kojima su protiv demonstancija, izgređenika i bundžija bile pokrenute »treće snage« (u Sjedinjenim Američkim Državama su to bile snage Nacionalne garde, a u Francuskoj snage CRS) pokazalo se da su neredi, nezadovoljstvo i nasilje bili mnogo veći i žešći.

Međutim, treba reći, ističe autor, da su policajci istovremeno i prve žrtve u svakoj većoj terorističkoj akciji. Uputiti, na primer, nenaoružanog policajca i bez pratnje vojnika kroz kvart Bogsajd u Londonderiju značilo bi pravo samoubištvo. Za uspešnu borbu protiv terorista potrebno je danas raspolažati specijalistima, izvežbanim za brze i lukave akcije komandosa, za demontiranje eksploziva i mina iznenađenja i za umešnu upotrebu sredstava komunikacija. Iz ovih razloga bilo bi pogrešno insistirati na suviše oštroj podeli odgovornosti između policije i vojske. U sve masovnijim terorističkim akcijama, linija podela odgovornosti između policije i vojske postaje sve nejasnija. Vojska će, po mišljenju autora, najverovatnije biti pozvana u jednom od sledećih slučajeva: kada su policijske snage suviše slabe ili kada je teroristička grupa stvorila takvu situaciju da je potrebna brza akcija vojnih komandosa radi oslobađanja talaca ili izvođenja iznenađenog i brzog napada uz najmanje ljudskih žrtava. Međutim, neka tačno određena pravila za to kada vojska treba da se angažuje

nemogućno je dati, jer će to zavisi od političke odluke, odnosno od toga kako se procenjuje ozbiljnost terorističke pretnje. Brigadir Kitson sažima tu odgovornost vojske u nekoliko reči: »U demokratskom društvu dužnost vojnika je da poznaje kako se borba vodi u svim njenim oblicima, a dužnost naroda je da izabere predstavnike koji će rat početi da vode tek kada se on pokaže kao potpuno opravdan.« Ovo ukazuje na to da vojska mora biti opremljena i dobro obučena kako bi se mogla suočiti sa svim mogućim situacijama.

Odsustvo specijalne antiterorističke grupe najizrazitije se pokazalo u tragediji na aerodromu Firstenfeldbruk kod Minhena, septembra 1972. za vreme Olimpijskih igara. Kao što je poznato, osam pripadnika terorističke organizacije »Crni septembar« upali su u Olimpijsko selo, ubili nekoliko izraelskih sportista, a ostale uzeli kao taoce. Zapadnonemačke vlasti su zatim teroriste i taoce prebacili na pomenuti aerodrom, tobože u nameri da ih sve prebace putničkim avionom »Lufthanze« negde na Srednji istok. Ove vlasti su se, umesto bilo kakvog cenkanja sa otmicarima, odlučile na obračun sa njima, što je bila potpuno ispravna odluka. Međutim, operacije obračunavanja sa teroristima i oslobađanja talaca bile su iz više razloga loše izvedene. Jedan od njih je što je policija potcenila broj terorista, kao i njihovo lukavstvo i odlučnost da će akciju sprovesti do kraja, bez obzira na žrtve. Prema tome, policijske snage nisu bile dorasle zadatku koji je pred njih postavljen. Broj policajaca (5), naoružanih snajper-puškama, bio je isuviše mali za tu akciju, a, osim toga, oni nisu raspolagali ni odgovarajućim i dobrim nišanskim spravama za noćno gađanje. Da su policijske

snage bile bolje obučene i opremljene, a iznad svega visoko motivisane za izvršenje dodeljenog zadatka, neki od talaca bi verovatno bio spasen.

Ovo je, ističe autor, samo delimičan i uprošćen izveštaj o onome šta se dogodilo u Minhenu. Taj događaj je, međutim, ukazao zapadnonemačkoj vladi da je neophodno osnovati *specijalnu grupu ili jedinicu za borbu protiv terorista*. Nedavno je zapadnonemačka vlada, u okviru Komande graničnih jedinica, i osnovala specijalnu jedinicu za borbu protiv terorista. Ta jedinica, prema odobrenoj formaciji, treba da ima 188 ljudi, raspoređenih u četiri voda, s tim da svaki vod ima tri odeljenja. Gotovo svi pripadnici ove specijalne jedinice moraju biti obučeni, osim za borbu protiv terorista, i za pratnju i zaštitu domaćih i stranih državnih funkcionera prilikom zvaničnih poseta SR Nemačkoj (dobro obučeni u gađanju pištoljem, u džudu, karateu i drugim veštinama). Po ličnoj i materijalnoj formaciji, u jedinici se još nalazi 57 snajperista, 36 većih vozača automobila i 6 pilota helikoptera, 11 specijalno zaštićenih i obezbeđenih limuzina »mercedes 280 i 350«, veliki broj izviđačko-oklopnih kola, snajperske puške sa specijalnim uređajima za noćno gađanje, primopredajne radio-stanice velikog i malog dometa, teleprinteri, foto-tele i drugi savremeni uređaji, što sve treba da omogućujući veliku efikasnost ove jedinice.

Specijalne policijske patrolne grupe mogle bi se, smatra autor, na sličan način upotrebiti i u V. Britaniji. Potrebne komandoske veštine mogu se steći u okviru Specijalne vazduhoplovne službe (SAS), čiji pripadnici su već organizovani u grupama od po četiri člana i dobro obučeni za sve vrste gerilskog ratovanja i antigerilskih dejstava.

Upotreba specijalnih vojnih snaga za borbu protiv terorista odmah postavlja i pitanje administrativne odgovornosti. Svi rukovodioci zaduženi za bezbednost u zemlji i prikupljanje podataka o ekstremističkim grupama treba da uđu u zajedničke, vojno-civilne komitete, koji su za svoj rad, kada je reč o V. Britaniji, odgovorni ministru za unutrašnje poslove. U ovim komitetima mora da postoji jedinstvo odlučivanja i rukovođenja, posebno kada se radi o komitetima na lokalnom nivou, jer bi svaka podela i decentralizacija odgovornosti ili napora na prikupljanju podataka još od samog početka dovođila do neuspeha.

Prikupljanje podataka o ekstremističkim grupama i njihovim namerama treba, ističe autor, da bude organizovano na širokoj osnovi. Svi komiteti moraju budno da prate aktivnost svih ekstremističkih grupa i da podatke o njima saopštavaju i svim ostalim organizacijama i službama angažovanim u borbi protiv njih. Surevnjivo ponašanje policijskih, a posebno vojnih rukovodilaca, koji često ističu da su oni »školovani i obučavani za klasično ratovanje, a ne za prljave policijske poslove«, danas postaje potpuno anahronično. Borba protiv savremenih terorističkih diverzija zahteva različite veštine i znanja, a prvenstveno one koje su poslednjih decenija primenjivane u gerilskim i antigerilskim borbama i akcijama u svetu. Ta borba zahteva, štaviše, još veću suptilnost i osećanje političkog trenutka, jer antiterorističke snage izvode često svoje akcije pred televizijskim kamerama i gledaocima složenih političkih osećanja. Stoga rukovodioci antiterorističkih snaga treba da raspolažu elastičnošću, prefinjenom intuicijom, visokom političkom svešću i istančanim smislom za javne, druš-

tvene odnose. Iznad svega, oni moraju imati dobar uvid u način mišljenja i namere protivnika.

Ekstremističke grupe

Prema mišljenju autora, postoje, u osnovi, dve grupe ljudi koji danas podržavaju terorizam u zemljama zapadne Evrope. Prva je tzv. ekstremna levica kojoj pripadaju studenti i intelektualci srednje klase. Oni nemaju neku organizovanu političku partiju i čvrstu ideologiju, već ih sačinjavaju mnogi tzv. »kamikaze«-elementi, koji mogu biti veoma opasni i čije se akcije, obično, ne mogu predvideti. Tako je, na primer, jedan od vođa radikalnih zapadnonemačkih studenata, Rudi Dučke, svojevremeno izjavljivao: »... nas ne vezuje nikakva apstraktna teorija, već jaka odvratnost prema svemu što danas postoji.«

Druga grupa terorista regrutuje svoje pripadnike iz redova različitih etničkih manjina, odnosno iz redova raznih političkih izbeglica i redova ultradesničarskih, fašističkih organizacija, ostalih iz vremena drugog svetskog rata (na primer, ustaše i dr.). U zapadnoevropskim zemljama se danas nalazi ogroman broj stranih radnika (samo u SR Nemačkoj preko 3,5 miliona), među kojima ove ekstremno desničarske grupe i organizacije pronalaze svoje jednomišljenike i aktivne članove. Tu je, na primer, oko 70.000 Arapa (od kojih su 3.000 Palestinci) nad kojima, u velikoj meri, isključivi uticaj ima pokret El Fatah. Za snage bezbednosti u zemljama zapadne Evrope gotovo sve ekstremno desničarske grupe i organizacije predstavljaju veoma težak i ozbiljan problem, jer je u njihove redove jako teško prodreti.

Često se smatra da akti nasilja terorista dolaze kao posledica »nevolja i patnji« koje ljudi u pojedinim društvenim zajednicama podnose zbog nemaštine i političkog pritiska vladajućih krugova. Autor je mišljenja da osećanje nepravde ili teritorijalni snovi mnogih katolika u Severnoj Irskoj ili Palestini u izbegličkim logorima mogu objasniti zbog čega su IRA i El Fatah stekli simpatije i podršku znatnog broja ljudi. Međutim, sve te »nevolje i patnje« ne mogu se opravdati aktima nasilja koji oni sprovode, kao što se ne mogu opravdati ni represalije organizacije Kju-Kluks-Klana u Severnoj Americi. Antiterorističku kampanju i borbu nemoguće je uvek dokrajčiti ni određenim merama socijalne reforme. Teroristička organizacija ne mora uvek da bude simptom socijalne nepravde, pa ne mora ni da nestane čim vlada počne da ulaže napore radi poboljšanja socijalnog stanja.

Kada je reč o ekstremnoj levici, autor smatra da njene akte nasilja ne treba uvek povezivati sa siromaštvom i socijalnom nepravdom u određenom društvu, već često s nekim čudnim razlozima, koji mogu da budu čak i patološki — kao u slučaju japanske »Crvene armije«, koja ponekad i sopstvene članove muči u sadističkim ritualima. Čak i u slučaju ozbiljnijih i bolje organizovanih pokreta, kao što su IRA (jedan od manjeg broja revolucionarnog pokreta na Zapadu koji ima podršku radničke klase), palestinski komandosi, ili tupamarosi u Urugvaju (svi ovi pokreti su uspeali da iskoriste stvarne socijalne nevolje), bilo bi pogrešno verovati da bi se njihovi akti nasilja mogli zaustaviti specifičnim merama reforme, ukoliko one ne bi bile povezane sa efikasnim vojnim merama.

Prema mišljenju autora, preduzete vojne mere mogle bi da doprinesu da se teroristi odvoje od nekih svojih simpatizera i podržavaca. Međutim, valja imati na umu, ističe on, da svi teroristički pokreti razvijaju u sebi sopstvenu etiku. Delujući u ilegalnosti opsednuti strahom od izdaje, terorističke vođe, ranije ili kasnije, okreću oštricu nasilja i protiv samih pripadnika pokreta time što one koje ih napuste i izdajnike likvidiraju, a rivale kritikuju ili eliminišu. Kao primer za ovo, autor navodi privremeni »rat« koji ponekad izbija između »provizionalaca« i »oficijalaca« u Belfastu.

Vladine snage bezbednosti treba uvek da budu spremne i u stanju da iskoriste međusobnu napetost i podvojenost unutar pokreta, kao i da podupru svako razilaženje među vođama terorističkog pokreta. Takva primena »revolucionarne pravde« među pripadnicima terorističkog pokreta još je jedan razlog zbog čega nijedno savremeno, demokratsko društvo ne može prihvatiti teroriste kao partnere u političkoj debati.

Zatim autor razmatra da li teroristi i pripadnici gradske gerile imaju razrađenu strategiju za svoju revoluciju. On smatra da ukoliko u nekom društvu ne postoje velike ekonomske krize i razlike, koje bi se ispoljavale u vidu teške inflacije, velike nezaposlenosti i opšteg razočaranja i nezadovoljstva postojećim političkim sistemom, ne postoje ni izgledi da se ciljevi terorističkog pokreta ostvare. Akti sabotaže, nasilja i ubistva nisu način da se stekne podrška javnog mnjenja i stanovništva, ali u društvu mogu da izazovu krizu, jer nasilje ponekad izaziva razjedajuće dejstvo, i to baš time što nateruje vladu da primeni represivne mere, koje onda vode polarizaciji politič-

kih osećanja. Sve je ovo vrlo jasno i otvoreno stavio na papir jedan od vođa brazilskih gradskih gerilaca Karlos Marigella, koji je krajem 1969. poginuo u Sao Paulu.

Njegova formula »pobuna-gušenja pobune-građanski rat« se, međutim, u praksi nije pokazala baš toliko uspešnom. U zapadnoevropskim zemljama koje bi bile suočene sa političkim nasiljem terorista verovatno bi pre došlo do raznih konzervativnih mera nego do građanskog rata. Ali u nekim kvazi-kolonijalnim situacijama (a to se može reći i za situaciju u Alsteru), teroristi bi mogli da ostvare svoje ciljeve, tj. da isprovociraju stanje građanskog rata koje bi, verovatno, dovelo do toga da se »snage metropole« ne bi mogle više održati. Ako bi Odbrambena asocijacija Alstera uspeła da dovede do opšteg ustanka i pobune i da zauzme fabrike i katoličke rejone, položaj britanske vojske u Severnoj Irskoj bi postao gotovo neodrživ.

Tehnika terorista

Nov problem za snage bezbednosti gotovo svake zemlje predstavljaju teroristi koji neometano prelaze preko graničnih prelaza da bi obavili postavljeni zadatak. U toj zemlji oni sigurno računaju na pomoć lokalnih simpatizera, koji im obezbeđuju dobro sklonište, oružje i dokumente. Pri tome mogu sa gotovo potpunom sigurnošću da računaju da u zemlji u koju ulaze ne postoje podaci da su opasni i da pripadaju terorističkoj organizaciji. Milioni ljudi danas slobodno prelaze granice gotovo svih evropskih zemalja i u tom ogromnom broju, svakako, ima neželjenih lica koja su u stanju da promaknu i najbudnijoj policijskoj kontroli.

Možda jedino moguće rešenje, iako neprijatno i nepoželjno, jeste da se sprovede stroža kontrola prelaska ljudi preko granice, posebno onih koji dolaze iz »opasnih regiona«. Lica iz takvih regiona trebalo bi da obavezno imaju ulazne vizе. Razumljivo, ni ova mera ne bi mogla sasvim da spreči ulazak terorista u neku zemlju, pogotovu kada se zna da su pojedini od njih ulazili u zemlju i pod zaštitom diplomatskog pasoša.

U sklopu mera za strožu kontrolu i praćenje terorista, autor smatra da bi između policija i obaveštajnih službi evropskih zemalja trebalo uvesti tešnju saradnju. Postojeća saradnja nacionalnih policija u okviru Interpola ne bi mogla efikasno da se ostvari i u odnosu na teroriste, s obzirom na to da je prvenstveni zadatak Interpola gonjenje kriminalaca i zločinaca. U Interpolu se nalazi uključen veliki broj zemalja (preko 110), pa su i stavovi pojedinih zemalja prema teroristima, kao i njihovi interesi sasvim različiti. Osim toga, valja istaći da statut Interpola predviđa da ta organizacija bude nepolitička, pa i iz tog razloga ona ne može efikasno da deluje protiv terorista. Stoga rešenje treba tražiti u boljoj koordinaciji između nacionalnih policija i službi bezbednosti.

Na taj način, u rukama manje grupe ekstremista nalazi se velika moć razaranja i uništavanja i oni za svaku nacionalnu službu bezbednosti predstavljaju veliku glavobolju i opasnost. Jedna takva manja grupa ekstremista u stanju je da relativno primitivnim sredstvima nanese velike štete i žrtve. Ona je to u stanju da učini čak i sa velikih daljina, bez obaveznog ličnog prisustva, kao što je bio slučaj septembra 1972. god. sa upućivanjem eksplozivnih pisama iz Amsterdama u London. Ko nije stručnjak u po-

znavanju i rukovanju eksplozivima, teško da bi u jednom običnom pismu mogao da nasluti opasnost po život. A da se oduzme jedan ljudski život nije potrebno više od 50 grama eksploziva.

Kad je reč o eksplozivima koji se stavljaju u pisma, treba znati da je to plastični eksploziv koji se može gužvati, mesiti i razvijati u tanke listove, tako da potpuno nalikuje listu papira. Mešajući trinitrotoluol, heksagen i jednu vrstu gume, teroristički stručnjak za eksplozive u stanju je da od te mase načini bilo kakav oblik, potpuno naivna izgleda za nestručnjaka, pa čak i da ga razvije u tanak list »papira« po kome se može i pisati. Međutim, za ostvarivanje svojih ideja, teroristi mogu jednog dana da počnu da koriste i mnogo složenija i opasnija tehnička sredstva.

U jednoj brošuri, koja je pronađena u podzemlju u V. Britaniji i u Sjedinjenim Američkim Državama, daju se detaljna uputstva kako da se napravi atomska bomba. Iako su izgledi i mogućnosti da se prema uputstvima u toj brošuri napravi atomska bomba sasvim smešni i nerealni, ipak nije nemoguće da neka grupa očajnika jednog dana ne preduzme akciju kako bi zaplenila neko od nuklearnih oružja prilikom prebacivanja iz nuklearne fabrike do vojne baze i da tako gotovo nuklearno oružje upotrebi za svoje očajničke i mračne ciljeve.

Međutim, iako savremena tehnika pruža teroristima mnogo mogućnosti za upotrebu različitog oružja i sredstava, autor ističe da se prava i stvarna bitka vodi na drugom polju — za ljudske »mozgove i duhove«. Tako, na primer, urugvajski tupamarosi, čiji je pokret gradske gerile postigao znatne uspehe, vrlo se smišljeno i vešto koriste terorom. U jednoj od njihovih priručnika, tupamarosi se upozora-

vaju da u početnim fazama borbe, akcije sabotaže primenjuju što je moguće manje, jer će to »vladu i njenu štampu lišiti mogućnosti da gradske gerilce obeleže kao najobičnije teroriste«, odnosno time će se izbeći nepotrebne žrtve među nevinim licima, čak i kada se akcije sprovode i protiv čisto vojnih objekata.

S druge strane, kada se pokret ekstremista proširi i dobro stabilizuje, oni su često spremni da primenjuju mnoge akte sabotaže i terora. Takav je, na primer, slučaj u Alsteru, gde je IRA svojim dizanjem u vazduh mnogih fabrika, trgovina i javnih zgrada doprinela da se znatan broj katolika okrene protiv nje. No, takvi česti i mnogobrojni akti sabotaže i terora doprineli su da se izgubi poverenje u sposobnost britanske vlade da uspostavi red i mir, što je imalo za posledicu da je protestantski deo stanovništva počeo da osniva sopstvene milicijske jedinice, a onda se, kao odgovor na to, IRA postavila i proglasila za »branioca građanskog života«. Tako je u Alsteru stvorena neka vrsta začaranog kruga. To svaku vladu može da upozori u šta se sve može pretvoriti jedan ekstremistički pokret ako se protiv njega počne suviše kasno da dejstvuje.

Repertoar terorističkih akata je veoma širok i obuhvata sabotaže, ubistva, kidnapovanja, otmanja aviona, zastrašivanja civilnog stanovništva, pljačkanje banaka i drugo. Dovrtljivije grupe gradskih gerilaca kombinuju terorističke akcije sa propagandnom ofanzivom, koja ima za cilj da se javnost ubedi da je nasilje na svom mestu i potpuno opravdano. Urugvajski tupamarosi su, tako, prilikom pljučke jedne banke uspjeli da »otkriju i podmetnu« tajne bančine knjige iz

kojih se moglo videti da su direktori te banke bili umešani u neke sumnjive finansijske transakcije.

Prikupljanje podataka o teroristima

Čitava veština i uspešnost borbe protiv terorista sastoji se u dobroj obaveštajnoj službi. Ljudi koji su zaduženi da prate i otkrivaju političke ekstremiste moraju da razumeju njihove motive i način mišljenja, kako bi unapred predvideli njihove moguće poteze i korake. Obaveštajni rad obuhvata tri posebne radnje: a) stvaranje detaljne kartoteke o svim aktivnim i potencijalnim teroristima, kao i izradu organizacionih shema kako bi se jasno uočila komandna struktura terorističkog pokreta; b) brzo i sigurno dostavljanje podataka iz kartoteke svim nižim obaveštajnim organima — kada ovi to zatraže; c) stvaranje mreže lokalnih obaveštajnih organa koji će, uz dobivene obaveštajne podatke iz kartoteke, biti u mogućnosti da stave svoju ruku na »pravog čoveka, u pravo vreme i na pravom mestu«. Bez efikasnog obaveštajnog sistema, vlada i svi vladini organi biće prinuđeni da primenjuju grub način široke, kordonske i javne provere i pretrage, što se u nekim zemljama često primenjuje kada se vlada »uspava« i ne preduzima blagovremene mere još u pripremnom periodu terorističke kampanje.

U V. Britaniji je za budno praćenje i držanje na oku ekstremističkih grupa odgovorno Specijalno odeljenje (*Special Branch*), ali u situacijama gde postoji verovatnoća angažovanja i vojske poželjno je od samog početka uspostaviti tesnu vezu i saradnju sa vojnom obaveštajnom službom. Ovo, po mišljenju autora, ne treba shvatiti kao

»uvođenje vojnika u politiku«, već kao preduzimanje blagovremenih mera kako se vojska kasnije ne bi našla pred potpuno nepoznatom i neočekivanom situacijom. Većina profesionalaca se slaže da načelo jedinstva obaveštajnog rada treba uvek poštovati. Ljudi koji su zaduženi za prikupljanje podataka treba da budu odgovorni jednom direktoru ili združenom komitetu. Uvođenje savremenih elektronskih računara u ovu službu omogućuje prikupljanje svih potrebnih podataka na jedno »centralno mesto za pamćenje«. Policajci, obaveštajni organi ili vojne starešine mogu, zatim, preko svojih teleprinter a ili primopredajnih stanica gotovo trenutno da dobiju tražene podatke iz ovog »centralnog mesta za pamćenje«. Na ovaj način se izbegava mukotrpno i dugotrajno prevrtanje kartona u kartotekama.

Ljudi u zapadnoevropskom društvu su već nekako tradicionalno osetljivi i oprezni na pokušaje ulazjenja u njihov lični život i slobode, što su neke službe bezbednosti ponekad spremne da učine. Nemir i ustalasanost duhova koji su se podigli kada je izbilo na videlo da je vođena tajna kartoteka o političkim stavovima i pripadnosti studenata sa univerziteta Vorik najbolji je primer čime se i britanska obaveštajna služba ponekad bavi i kakvu to reakciju može da izazove.

I pored svega toga, mnoge privatne kompanije nastoje da proizvedu što složenije i efikasnije uređaje za prisluškivanje. Tako, na primer, jedna poznata američka kompanija javno reklamira uređaj kojim se može prisluškivati svačiji telefonski razgovor, a da nijedan od telefonskih sagovornika to ne primeti. Potrebno je znati samo telefonski broj onoga čiji se razgovor želi prisluškivati, a reklamirani uređaj sam će neprimetno oba-

viti sve ostalo. Može se reći da su odavno prohujali dani kada je čovek u sivom mantilu i kockastom kačketu uporno pratio sumnjivog političkog bundžiju. Obim upotrebe takvih savremenih elektronskih uređaja za prisluškivanje postaje danas sve više predmet javne diskusije i zavisi prvenstveno od toga koliko vlada i stanovnici smatraju da im preti opasnost od ekstremističkih grupa.

U situacijama kada se terorističke akcije već počnu da rasplamsavaju i šire, postavlja se pitanje — šta treba uraditi da bi se postavila efikasna obaveštajna mreža? Pod pretpostavkom da obaveštajna služba raspolaže u svojim kartotekama mnogim podacima o teroristima, pred obaveštajne organe se postavlja neodložan zadatak da te podatke uporede na licu mesta sa najsvežijim podacima, da otkriju gde se pojedini teroristi kriju i da među običnim građanima identifikuju osobe koje ih podržavaju. Jedna od prvih stvari jeste da ovi organi otkriju i proanaliziraju vezu između terorista i običnih građana. Kao i svaka vojska i teroristički pokret »egzistira i oslanja se na stomak«. Valja, stoga, otkriti odakle se teroristi snabdeavaju.

Međutim, za razliku od malajskih gerilaca — koji su se borili u džunglama, a snabdevali od simpatizera u gradovima, gde je praćenjem kretanja markiranih namirnica (konzervi sa hranom) uhvaćena veza između gerilaca u džungli i snabdevača u gradovima — danas nije više moguće otkriti vezu između terorista u gradovima i njihovih snabdevača i simpatizera na isti način, jer u gradovima postoji bezbroj trgovina i samoposluga u kojima oni slobodno mogu da kupuju namirnice i lekove. Ovde tu vezu treba otkriti praćenjem izvora snabdevanja oružjem, municijom i eksplozivom.

Koristan pokaz u ovom pogledu mogu da pruže specijalne oznake koje su proizvođači eksploziva i lekova obavezni da stavljaju na svoje proizvode.

Jedan od uspešnih načina otkrivanja veze između terorista i njihovih simpatizera, navodi autor u ovoj brošuri, moglo bi da bude ubacivanje ljudi iz službe bezbednosti u pojedine neophodne službe u gradu, kao što su servisi za opravku automobila, televizora, radio-aparata, poštanska služba, razne službe za naplatu (stanarine, električne energije, osiguranja i dr.), dakle, u sve one službe čiji ljudi obično slobodno ulaze u privatne stanove. Tako su, na primer, britanski vojni obaveštajni organi uspeli jednom u Severnoj Irskoj da otkriju skrivene pripadnike IRA. Oni su se preobukli i ubacili u jedan servis za pranje rublja, pa su po rublju i odelima koje im je donošeno (ili su sami skupljali po kućama) na pranje uspeli da otkriju tragove nošenja vatrenog oružja i eksploziva.

Prema mišljenju autora, najbolji obaveštajni izvori su, svakako, dostavljajući, tajni agenti i pripadnici »pseudoterorističkih grupa«, u stvari, grupa sastavljenih od dezertara i uhvaćenih terorista koji su, milom ili silom, pristali da rade za policiju. Kada je reč o nekadašnjim teroristima koji su u zatvoru »propevali« i pristali da rade za policiju, razumljivo je da se odmah postavlja i pitanje kakvi su policijski metodi ispitivanja i istrage. Primena mučenja u toku istrage je, obično, znak da policija ne zna baš tako mnogo o terorističkom pokretu i njegovim pripadnicima, pa to čvrste i odlučne teroriste najčešće još više može da navede na ćutanje, odnosno da ništa ne progovore. Mudriji, iskusniji i veštiji policijski islednici ponekad mnogo više

saznaju ako uhvaćenog teroristu ostave da duže vremena provede u »samici«, jer su teroristi navikli na zajednički rad i podršku drugih terorista i simpatizera, pa ih duže bavljenje u samoći može uzdrmati i izbaciti iz psihičke ravnoteže i čvrstine.

»Ostaviti ribu na suvom«

Prvenstveni zadatak i cilj u antiterorističkoj borbi jeste izolovati teroriste od civilnog stanovništva ili, po Maovoj izreci, »ostaviti ribu na suvom«. U otvorenom, demokratskom društvu to se, uglavnom, postiže metodom ubeđivanja, dok se u autoritativnom društvu to postiže, najčešće, primenom sile. Međutim, primena sile ima, ponekad, sasvim suprotan efekat — zbližavanje ekstremista sa stanovništvom i obrazovanje jedinstvenog fronta protiv autoritativnog režima.

Umešnost i uspeh vladinih organa, ističe dalje autor, u odvajanju terorista od njihovih simpatizera i podržavalaca zasniva se, uglavnom, na tri stvari: metodu ubeđivanja, zaštiti stanovništva i fizičkoj izolaciji terorista. U današnjem demokratskom društvu metod ubeđivanja ne može se više zasnivati na glasnogovornicima po ulicama i trgovima i na propagandnim plakatima, već na mnogo suptilnijim metodima. U situacijama kao, na primer, danas u Severnoj Irskoj, gde su ekstremistička organizacija i pokret dobro ušančeni i prikriveni i gde su u mogućnosti da svakodnevnim događaje iznose preko sopstvenih novina ili u vidu dezinformacija u drugim listovima, metod ubeđivanja stanovništva treba da ukaže, prvo, na slabosti u pokretu ekstremista, frakcijske borbe unutar njega i prinudne mere protiv pripadnika samog pokreta; i,

drugo, na mogućnosti mirnog rešavanja sukoba i sprovođenja promena pomoću konkretnih mera i opšte partijskih razgovora. Ovo nije nimalo lak i jednostavan zadatak, pogotovu kada se zna da je stanovništvo sklono da sve vladine akcije u sklopu tog ubeđivanja procenjuje sa stanovišta moralnih, etičkih i zakonskih normi, kojih se, inače, teroristi ne mogu uvek pridržavati, a što im stanovništvo često i oprašta.

Zbog toga se od ljudi odgovornih za sprovođenje ubeđivanja danas zahteva velika sposobnost, umešnost, prefinjenost i suptilnost u svim potezima i akcijama koje preduzimaju. Njihova propagandna kampanja se mora zasnivati na rigoroznom poštovanju činjenica i spremnosti da sve vladine mere u svakom trenutku javno brane i pravdaju.

Zaštita stanovništva je druga mera u odvajanju terorista od njihovih simpatizera i podržavalaca. Svaki dobro organizovani teroristički pokret primenjuje u sredini u kojoj deluje, do izvesnog stepena, sopstvene prinudne mere. »Revolucionarna pravda« se primenjuje radi kažnjavanja onih za koje terorističke vođe nađu da su zgorešili, a pogotovu protiv doušnika, dostavljača, dezterera i izdajnika. Tako je, na primer, IRA kažnjavala batinama sve preprodavce droga i sitne pljačke u Belfastu i Londonderiju.

Zaštitu stanovništva od prinudnih mera terorista nije nimalo lako i jednostavno sprovesti, pogotovu kada se uzme u obzir da su sredine u kojima teroristi deluju veoma zatvorene prema policiji i vladinim organima i da su spremne pre da prihvate njihovu »revolucionarnu pravdu« nego zaštitu policije. Zbog toga u sprovođenju zaštite treba biti mudar, veoma ume-

šan i strpljiv, jer rezultati ne dolaze tako brzo.

Fizička izolacija terorista od stanovništva, pogotovu kada se od pojedinih ljudi zahteva da napuste svoje domove, može biti veoma nepopularna mera. U gradskim četvrtima to, ponekad, može biti i neizvodljivo. Da bi se to ipak sproveo, snage bezbednosti moraju da primene kordonsko pretraživanje ulica, trgova, kuća, magacina, podruma, tavana i drugih prostorija, pri čemu osmatrače i mitraljeze postavljaju na krovove, trgove i druga važnija mesta. Često se, u ovom cilju, zabranjuje i sprečava stanovništvu kretanje iz jednog dela grada u drugi.

Zakonski status snaga bezbednosti

U sklopu antiterorističke borbe neophodno je utvrditi i zakonski status snaga bezbednosti. Prvo, u okviru postojećih zakona treba jasno definisati položaj tih snaga, a zatim prava i odgovornosti stanovnika u izmenjenoj situaciji. Vlada se u svemu tome mora pridržavati postojećih zakona i propisa.

Drugo, iskustvo pokazuje da nijedna vlada nije uspela da razbije i potuče teroristički pokret ukoliko nije primenila i neke specijalne, izuzetne mere. Kakve će te mere biti i u kom stepenu izuzetne, zavisće od težine situacije. »Egzotični metodi borbe« (tajno ubijanje vođa i lažne gerilske grupe) mogle su se, po mišljenju autora, upotrebljavati u antigerilskoj borbi u nekim bri-

tanskim kolonijama, ali se ti metodi ne mogu primenjivati danas u Severnoj Irskoj. To bi značilo ići na isti metod borbe kojim se služe i ekstremisti, što bi u moralnom pogledu znatno slabilo vladine pozicije. Neki britanski zakonski propisi omogućavaju policiji hapšenje i zatvaranje terorista bez službenih naloga i zvaničnih dokaza, ali bi ovo trebalo izbegavati i preduzimati sve mere kako bi hapšenje terorista i suđenje imalo punu zakonsku osnovu.

Ovde se postavlja i treće pitanje. Za vladu je veoma važno da svojim brzopletim postupcima i metodima ne doprinese tome da neki od terorista postane heroj i mučenik. U međunarodnim zakonima postoji jasna i bitna razlika između gerilaca i terorista. Ženevska konvencija od 1949. godine priznaje pripadnicima neregularnih oružanih snaga status zakonskih boraca, sa kojima se, prilikom hvatanja, mora postupati kao i sa svim ostalim ratnim zarobljenicima. Ovo, razumljivo, pod uslovom da i sami gerilci dejstvuju »u skladu sa ratnim zakonima i običajima«, što prvenstveno znači da im nije dozvoljeno da terorišu civilno stanovništvo i neborce. Ovu bitnu razliku valja imati na umu, posebno u situacijama kada se postavlja zahtev da i terorista koji je, na primer, ustredio neku ženu, decu ili starca treba da dobije prava i status zarobljenika, kao i borac u regularnom ratu.

Predlozi konvencije o međunarodnom terorizmu, koji su bili pred

Generalnom acamblejom Ujedinjenih nacija septembra 1972. godine, ističu da međunarodni terorizam treba tretirati kao političko nasilje van teritorije pojedinih grupa, organizacija ili partija koje se nalaze u sukobu i kao nasilje upereno protiv trećih lica i njihove imovine. Međunarodni terorizam, koji je na žalost u sve većem porastu, vrsta je nasilja koje bi gotovo sve vlade želele da se što pre zaustavi i nestane. Na crnoj listi međunarodnih terorista nalaze se danas direktori velikih kompanija, diplomati i političari i kada se povedu pregovori o njihovom oslobađanju, velike kompanije su pre spremne da plate velike sume za njihov otkup, nego pojedine vlade.

Posebna vrsta međunarodnog terorizma — vazdušno piratstvo — dobilo je poslednjih godina veliki razmah. Iako je najidealniji način da se vazdušni pirati onemoguće taj da im se preseku putevi za povlačenje i bežanje, ovu vrstu međunarodnog terorizma teško je danas zaustaviti jer je, u međunarodnim okvirima, vrlo teško postići sporazum i program za zajedničku borbu protiv vazdušnih pirata i za sprečavanje pojedinih zemalja da im pruže azil.

Radi sprečavanja vazdušnog piratstva, do sada je u više mahova pokušano postizanje međunarodnog sporazuma. Počelo se, prvo, sa Tokijskom konvencijom iz 1963. pa se, preko Haške konvencije iz 1970, u kojoj su izneti propisi o sudskom gonjenju ili ekstradiciji vazdušnih

pirata, došlo do Montrealskog sporazuma iz 1971. — u kome se ovi propisi proširuju i na druga akta nasilja u vazduhu, uključujući sabotaže i napad bombama. Veliki nedostatak tih međunarodnih sporazuma sastoji se u tome što je pristupanje njima stvar dobrovoljnosti svake zemlje, pa su tako upravo zemlje koje pružaju utočište vazdušnim piratima odbile da potpišu taj međunarodni sporazum. Dve godine posle međunarodnog skupa u Hagu samo je 40 zemalja bilo potpisalo tu konvenciju.

Pošto je, za sada, znatan broj zemalja ostao po strani ovog međunarodnog sporazuma o sprečavanju vazdušnog piratstva, Međunarodna organizacija za civilno vazduhoplovstvo (ICAO) je nedavno donela kompromisnu formulu radi preduzimanja sankcija protiv zemalja koje nisu potpisnice tog sporazuma. U toj formuli su, ističe autor, dve ključne stvari: prvo, avioni zemalja koje pružaju utočište vazdušnim piratima neće imati pravo da se spuštaju na aerodrome u drugim zemljama i, drugo, protiv takvih zemalja se, prema zajedničkoj odluci, mogu preduzimati i dalje sankcije, kao što je uskraćivanje mogućnosti snabdevanja rezervnim delovima za avione, uskraćivanje tehničke pomoći i drugo.

U očekivanju postizanja međunarodnog sporazuma radi sprečavanja vazdušnog piratstva, koji bi bio prihvatljiv i obavezan za sve zemlje, mnoge nacionalne kompanije za vazdušni saobraćaj su pre-

duzele i konkretne mere za kontrolu i sprečavanje delovanja vazдушnih pirata. Ovde treba spomenuti pojačanje mera sigurnosti i bezbednosti na ulaznim i izlaznim aerodromima, strogu i detaljnu kontrolu putnika i njihovog prtljaga (pomoću raznih elektronskih uređaja, izvežbanih pasa itd.), postavljanje čeličnih ploča između prtljažnog prostora aviona i putničkog dela i između putničke i pilotske kabine, uvođenje u sastav posade aviona

specijalno obučених ljudi za borbu protiv vazдушnih pirata i drugo.

Izgledi da bilo koja teroristička organizacija, smatra autor u zaključku brošure, dovede do sloma i rušenja demokratskog društva u zapadnoevropskim zemljama su daleko od stvarnosti. No, s druge strane, svaka vlada treba da ima na umu da je teroristički pokret mnogo lakše suzbiti još u samom početku, nego kasnije kada se rasplamsa.

M. Đ.